

УДК 811.161.2'27.373

С. О. Нерян

кандидатка філологічних наук,
викладачка кафедри романо-германської філології та
методики викладання іноземних мов
Міжнародного гуманітарного університету
Одеса

[https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2\(24\).251854](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251854)

КОНФЛІКТ І КООПЕРАЦІЯ В АРГУМЕНТАТИВНОМУ МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено характеристиці конфліктного та кооперативного типів комунікативної взаємодії в українському дискурсі соціальних мереж. Аналіз здійснено на матеріалі дописів і коментарів українськомовних користувачів соціальної мережі Facebook. Схарактеризовано основні максими спілкування за концепцією Г. П. Грайса та представлено кожну максиму в мережевому дискурсі. Простежено реалізацію вимог до кооперативного спілкування в мовленнєвій поведінці користувачів українськомовного сегменту мережевого дискурсу. Комунікативний конфлікт проаналізовано на матеріалі дописів і коментарів у соцмережах, визначено його сутнісні особливості та специфіку розгортання.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, конфлікт, кооперація, мережевий дискурс, соціальна мережа.

Постановка проблеми. Одним з ключових понять лінгвопрагматики є комунікативна взаємодія (інтерація). О. Селіванова визначає це поняття як «суб'єктно-об'єктно-суб'єктну діяльність учасників спілкування, що спрямована на інформаційний обмін і вплив на свідомість чи поведінку» людини [5, с. 602]. Дослідниця наголошує на специфіці інтерації у спонтанному безпосередньому спілкуванні та опосередкованій комунікативній взаємодії, зокрема за допомогою письмового чи друкованого тексту. Утім, вважаємо інтернет-комунікацію таким виявом інтерації, що об'єднує обидві форми взаємодії. З одного боку, мережеве спілкування є опосередкованим завдяки використанню технічних засобів і друкованої форми подання вербальної інформації, а з іншого боку, розраховане на миттєву реакцію адресата, хоч і є дистанційним.

Ступінь дослідження проблеми в науці. Дослідження мовних особливостей інтернет-комунікації і загалом інтернет-дискурсу мають певні традиції в зарубіжному (Н. Асмус, Л. Иванов, Д. Кристал, О. Лутовінова, М. Сидорова, Л. Щипіцина) та українському (О. Горошко, Л. Компанцева, О. Тищенко, С. Чемеркін) мовознавстві. Переважно в центрі уваги науковців постають проблеми термінології, комп'ютерної лексикографії, корпусної лінгвістики, проте питання комунікації в просторі соціальних мереж висвітлюються лише фраг-

ментарно. Лінгвопрагматичний аналіз такої специфічної взаємодії потребує залучення теоретичних праць із мовленнєвих жанрів, започаткованих М. Бахтінін і обґрунтованих у роботах Ф. Бацевича, А. Вежбицької, В. Дементьєва, Н. Кондратенко, К. Сєдова, Т. Шмельової тощо. Проблема визначення жанрів Інтернет-дискурсу ставала предметом дослідження в наукових розвідках Н. Ахренової, О. Горошко, Л. Капанадзе, Л. Компанцевої, М. Ульянової та ін. Проблеми лінгвопрагматичного аналізу текстів масової комунікації висвітлено в наукових розвідках Т. Ковалевської, А. Ковалевської, Н. Кутузи, М. Навальної, Н. Петлюченко, С. Потапенка, О. Селіванової, С. Форманової тощо.

Мета дослідження – проаналізувати кооперативні та конфліктні типи комунікативної взаємодії в соціальних мережах.

Об'єктом дослідження є дискурс соціальних мереж, а **предметом** – інтерактивна взаємодія користувачів соцмереж.

Викладення основного дослідження. У комунікативній взаємодії виокремлюють два основних типи взаємодії – кооперація і конфлікт (іноді – три: так, О. Селіванова визначає суперництво як «неконфліктне здорове спілкування» [185, с. 605]).

Кооперативне спілкування (співробітництво) було описано в працях Г. Грайса як основний принцип комунікативної взаємодії: «Твій комунікативний внесок мусить бути таким, якого потребує спільна мета спілкування» [3]. Визначальна риса комунікативного співробітництва полягає у налаштованості обох комунікантів на досягнення спільної мети, що забезпечується виконанням основних правил комунікативної взаємодії. Г. Грайс назвав їх максимами (постулатами) спілкування та виокремив максими якості, кількості, відношення і способу.

Г. Грайс у такий спосіб формулює основні максими спілкування: 1) максима кількості охоплює два постулати: «Твоє висловлення має містити не менше інформації, ніж потрібно (для виконання поточних завдань діалогу)», «Твоє висловлення не повинно містити більше інформації, ніж потрібно»; 2) максима якості також містить два конкретних постулати: «Не кажи того, що ти вважаєш хибним» і «Не кажи того, для чого в тебе відсутні достатні підстави»; 3) максима відношення представлена лише одним постулатом «Не відхиляйся від теми»; 4) максима способу представлена комплексом постулатів – загальним постулатом «Виражай думки зрозуміло» і комплексом конкретних постулатів: «Уникай незрозумілих виразів», «Уникай неоднозначності», «Будь лаконічним (уникай зайвого багатослів'я)», «Будь організованим» [3, с. 220–235]. Дослідник наголошує, що цей перелік постулатів є невичерпним і може бути розширений у подальшому. Отже, максима якості передбачає представлення істинної інформації, зміст якої відповідає дійсності; максима кількості вказує на потрібний обсяг поданої інформації, що повинен бути не більше і не менше необхідного для спілкування; максима відношення вказує на дотримання теми

розмови; максима способу визначає риторичні характеристики мовлення і вказує на необхідність уникати незрозумілих слів і конструкцій у спілкуванні.

Порушення принципу кооперативної взаємодії зумовлено недотриманням зазначених максим. Під час спілкування в соцмережах порушення максим викликає супротив в адресатів і зумовлює їхню реакцію у відповідь: вказівку на недотримання правил. Фіксуємо це в коментарях до дописів, зокрема наведемо приклади порушень максим з реакцією на це комунікантів. В основному дописі його авторка – українська письменниця С. Тараторіна запитала у читачів, у чому вони вбачають основну проблему нашої країни (сторінка С. Тараторіної у Facebook від 13.09.2019). Основні відповіді та обговорення було представлено в коментарях до цього допису, що демонструє порушення максим спілкування.

Максима якості порушується в разі репрезентації інформації, що є хибною або безпідставною, напр.:

Myroslav Koshyk *Основна проблема – радянська влада*

Svitlana Taratorina **такого поняття, як радянська влада вже немає**

Myroslav Koshyk Svitlana Taratorina €€€€€€

Svitlana Taratorina *ви кажете про постколоніальну травму або ж радянську свідомість, радянської влади як поняття немає* (Facebook, 13.09.2019).

Теза, яку висловлює мовець, повністю заперечується адресатом, який і вказує на невідповідність змісту наведеного висловлення дійсності. Для уникнення конфлікту адресат коментує своє заперечення через розтлумачення, інтерпретацію змісту того, що висловив мовець.

Максима кількості має два вияви порушень – наведення або надто великої кількості інформації, або надто малої кількості, що в обох випадках не сприяє ефективності комунікативної взаємодії. Так, подання зайвої, непотрібної інформації фіксуємо в наступному прикладі, що є відповіддю на питання, що не так в Україні:

Сергій Бутко **Звичка до горизонтальних зв'язків у соціумі, і тому тут не тримається вертикаль влади. Це не те щоб щось «не так» – це історично обумовлена організація соціуму, де кожен «хутор» – це мікроцарство зі своїм «царем»–господарем.) Центральна влада у вигляді царя або гетьмана була потрібна лише у військовий час, щоб організувати військо і піти десь комусь «навалить». Після цього, у мирному житті це втрачало сенс, тому що кожен прекрасно давав собі раду і без регулювання зверху, а між собою вже якось там тай домовлялись. Децентралізація і місцеве самоврядування – це, на мій погляд, найближче до ідеального державного устрою України, жорстка вертикаль, як, наприклад, у РФ тут просто не втримається, її зметуть (Яник лише намагався – і бачимо результат). Така собі реформована модель анархічного самоврядування Махно, але з оглядом на те, що часи зараз інші. Також відмітив би відсутність внятних перспектив в сенсі ідеологічного планування стратегії країни, тобто «куди ми йдемо найближчі 500 років і куди ми зби-**

раємось прийти через 50». У китайців, наприклад, стратегічний план розписаний на ті ж 500 років уперед з відстежуванням зворотного зв'язку кожні 50 років (...). Наведено фрагмент коментаря, що містить не стільки відповідь на поставлене питання, скільки міркування з цього приводу з поданням великого обсягу зайвої інформації, за якою втрачається основна думка.

Другий тип порушення – представлення недостатньої за обсягом інформації, напр.:

Roman Hardashuk *Відсталість інститутів.*

Svitlana Taratorina *Розшифруйте плз?*

Стисла відповідь, що не розкриває думки мовця, викликає у співрозмовника потребу в розширенні змісту, тому тут наявне спонукання до декодування змісту. Іntenція другого комуніканта зумовлена не непорозумінням, а саме відсутністю потрібної кількості інформації.

Максима відношення передбачає ухилення від теми розмови, а саме подання міркувань, що опосередковано співвідносяться з темою. У випадку відповіді на запитання це завжди має характер «паралельної» комунікації, коли мовець та адресат нібито обговорюють різні теми, напр.:

Roman Vynohradov *Багато людей не хочуть брати відповідальності за свої дії.*

Rodion Velychenko *до речі, пошуки «внутрішнього ворога» і «п'ятої колонії» – це теж форма зняття відповідальності з себе)*

Roman Vynohradov *і до чого ти це написав?*

Rodion Velychenko *до вищенаписаного*

Roman Vynohradov *чувак, або напиши нормально, що хочеш сказати, або не коментуй, бо поки що те, що ти написав, можна трактувати по різному. І своїм другим коментарем ясності ти зовсім не вніс.*

Один зі співрозмовників подає коментар до відповіді іншого, висловлюючи свою позицію, що жодним чином не стосується як поставленого питання, так і наведеної відповіді. Утім, на зауваження мовця адресат переконує, що його висловлення є доречним, тому вдруге заслуговує на формулювання порушення правил спілкування.

Максима способу охоплює різні постулати спілкування, проте всі вони риторичного характеру і скеровані на загальну зрозумілість мовлення для адресата. Порушення відбуваються різними способами, серед яких вживання термінів і понять, що можуть бути незрозумілими для адресатів, напр.:

Інна Ковалишена *Непропрацьована постколоніальна травма і все похідне.*

Також сюди належить використання багатозначних слів або понять із широким значенням, що може викликати нерозуміння адресатів через актуалізацію не того значення, яке мав на увазі мовець, напр.:

Олесь Манюк *Повна відсутність традиції філософського мислення.*

Svitlana Taratorina *Що ви маєте на увазі під філософським мисленням?*

Олесь Манюк *Це мислення про власне мислення, а може, здатність його трансформувати.*

З огляду на це мовець просить співрозмовника пояснити значення слова або розтлумачити поняття, щоб зрозуміти, в якому саме значенні його вжито.

Крім принципу кооперації, сформульованого Г. Грайсом, необхідно враховувати і принцип ввічливості Дж. Ліча, який вважав, що бути ввічливим – це надавати співрозмовнику той комунікативний статус, на який він претендує [3]. Дж. Ліч пропонує виокремлювати постулати спілкування, ґрунтуючись на сформульованому принципі Ввічливості: максими такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди, симпатії, проте ці максими хоч і мають місце в АД в соцмережах, проте не визначають загальної специфіки використання стратегій і тактик. Спілкування загалом підпорядковано принципу ввічливості, що передбачає відповідну етикетність і ритуальність в обміні коментарями, напр.:

Volodymyr Kuznietsov *Світлана каже правильно – і насправді воно так є, заходи відвідуються, люди цікавляться, тусовка вирує. Я ж кажу, що ринок поки малуватий, щоб маркетинговий ефект став суттєвим фактором. І зазначаю що ярмарок є допоміжним, компенсаторним інструментом, який потрібен радше видавцям, ніж читачам/клієнтам. А так – всі праві* (Facebook, С. Тараторіна, 5.10.2019).

У наведеному коментарі реалізовано максимум згоду в межах принципу ввічливості: хоч комунікант і наводить власні міркування з приводу обговорюваної проблеми, але двічі погоджується з іншим учасником дискусії, експліцитно висловлюючи згоду.

О. Селіванова зазначає, що досягненню мети сприяє комунікативне пристосування, що передбачає зміну співрозмовниками моделі комунікативної поведінки «з метою пристосування до моделі партнера спілкування» [5, с. 604]. У соцмережі в межах АД комунікативне пристосування часто здійснюється через копіювання адресатом манери спілкування мовця, напр.:

Dmytro Drozdovskyi (...) *Ніхто нічим не пишається, правда. Хіба Борхес чи Далі. Але це тема не для дискусії з маузером. Living round a clock makes you a fart one day. But who cares...*

Михайло Наєнко *Щодо маузера – викинь цю дурницю з голови. Плагіат, як і проституція, це «несмываемая краска». Сам же написав, що довірився комусь-там, а вони нарobili ділов. Треба просто помовчати і «працювать, працювать безумовно» (П. Граб). І воно само виправиться. Навіть Байрон і Гете потрапили були в подібну ситуацію, але це не завадило їм залишитися в класиках...*

Dmytro Drozdovskyi Михайло Наєнко *так, Ви маєте рацію. Тільки праця може виправити все. Цим і живу. Дякую* (Facebook, 3.11.2019).

Бурхлива дискусія літературознавців, фрагмент якої тут представлений, була скерована на обговорення плагіату в монографії одного зі співрозмовни-

ків – Д. Дроздовського. У першому коментарі він апелює до відомих культурних діячів – письменника Х. Борхеса і художника С. Далі, а також вдається до гри слів в англійському вислові, використовуючи навіть жаргонізм, пояснюючи в такий спосіб свою завантаженість, наслідком чого стала неякісна наукова робота. Його співрозмовник М. Наєнко демонструє володіння прецедентними текстами як літературознавець високого рівня і цитує П. Грабовського, а також так само апелює до мистецьких авторитетів – Дж. Байрона і Й. Гете. Саме в цьому вбачаємо підлаштування до манери висловлення мовця: цитати, алюзії, прецедентні феномени. Результатом маємо повне порозуміння комунікантів, що і засвідчує останній коментар.

Конфліктне спілкування відбувається як реалізація комунікативного конфлікту, що характеризується «неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричним відношенням між ними, дисбалансом статусів обличчя, результатом чого переважно є припинення спілкування, небажання подальшого продовження комунікації» [5, с. 604]. Конфлікт протиставляють кооперації, але не вважають його деструктивною формою комунікативної взаємодії, оскільки він зумовлює пошук нових шляхів розв'язання проблеми. А. Корольова зазначає, що «однією з позитивних функцій конфлікту є зняття напруги між опонентами, забезпечення вільного виходу почуттів ворожнечі та підтримка взаємин» [4, с. 49]. Комунікативний конфлікт часто є результатом комунікативної невдачі, тому зумовлює непорозуміння між співрозмовниками, напр.:

Petro Terentiev Дмитрій Мурин *чим українські люди відрізняються від англійських людей чи німецьких? У них різна кількість рук чи ніг? Може дві голови чи є хвіст?*

Дмитро Мурін *Petro Terentiev я навіть не знаю що вам відповісти на це. Сподіваюсь, ви хоч якісь книжки колись читали* (Facebook, 13.09.2019).

У цьому діалозі нерозпізнання інтенції мовця – іронія – призводить до відповідної реакції з боку адресата, який вдається до прихованих образ, натякаючи на низький інтелектуальний рівень співрозмовника.

Проблемі конфліктного спілкування присвячено чимало наукових праць (Ф. Бацевич, Л. Білоконенко, Н. Войцехівська, І. Гулакова, Н. Дяченко, А. Ішмуратов, А. Корольова та ін.), у яких розтлумачено особливості конфліктної взаємодії. Так, Н. Войцехівська визначає конфлікт як комунікативне явище, що «означає вербальний контакт двох і більше мовців, який здійснюється на перетині осей простору і часу мовними і немовними засобами з приводу референта та передбачає використання певних стратегій, тактик і прийомів, уживаних згідно з комунікативними намірами та контекстом задля досягнення власної інтенції, що, не збігаючись у мовців, становить об'єкт непримиренних суперечностей» [2, с. 94]. Зважаючи на це, конфлікт передбачає відсутність спільної комунікативної мети і небажання її досягти, що спричиняє використання відповідних КС у спілкуванні.

Наведемо фрагмент конфліктного спілкування між двома відомими літературознавцями С. Тримбачем і Д. Дроздовським, до якого долучилися інші учасники дискусії, що відбувалася на сторінці С. Тримбача в соцмережі Facebook:

*Sergiy Trymbach 2 години тому Dmytro Drozdovskyi на своїй сторінці у ФБ обдарував своїх прихильників (а такі є) новими одкровеннями. Зокрема, дав нові визначення тим, хто зафіксував його інтелектуальну крадіжку: «А усім недоброзичливцям бажая здоров'я й мудрості, світла і добра. Той бенкет мертвої плоті, той шарварок некрофілії, який утворився через плагіат, навряд чи був спроектований на конструктив і допомогу». Нічогенько! Дроздовський підтверджує тут же, що давав завдання якимось людям доробити текст своєї докторської (!!) дисертації, а вони – вони «помилулись». Помилулись, і от тепер ДД «осмислює цей досвід». **Хвілософ**, словом, постпост... Тільки ж незрозуміло чого тоді «недоброзичливці», які схопили злодія за руку, є проявом, навіть бенкетом «мертвої плоті». **Злодій Дроздовський** – це «живе», а ті, хто проти цього постав – «некрофілія». І, Дроздовський, ну не смішіть своєю позою всепрощення мудрого, заледве не апостола правди і науки. Ви проігнорували заповідь «Не укради», а тепер учите нас моралі... Гидко це, хоча ж не зрозуміє – сам, здається, повірив у те, що говорить і пише.*

Dmytro Drozdovskyi Sergiy Trymbach ніхто нікого не вчить, не вчив і вчити не збирається. Світла і добра! Щиро (Facebook, 3.11.2019).

В основному дописі фіксуємо покликання до висловлення співрозмовника, оцінку його дій з оперттям на конфліктну стратегію, ознакою якої є звинувачення, образи і приниження іншого комуніканта, хоч і цілком аргументовані, що підтверджують наведені цитати з допису опонента. При цьому зазначимо, що допис не був прямо адресований опоненту, хоч автор і позначив у формі гіперпосилання Д. Дроздовського, що власне і зумовило вербальну реакцію останнього у формі коментаря. Цей коментар містить не розгортання конфлікту, а навпаки – його ігнорування, тобто кооперативну реакцію адресата. Зважаючи на це, Л. Білоконенко зазначає, що неуспішна комунікація «є протилежною, а не ворожою подією щодо успішною, вона лише констатує помилковість прийнятих раніше людьми рішень» [1, с. 29].

За таких умов комунікативний конфлікт є поштовхом до пошуку спільного рішення або спробою подивитися на проблему з іншого боку, навіть якщо співрозмовники не змінюють своєї думки, напр.:

Yarsi Kreshana А державний сектор неймовірно роздутий. Там просто купа зайвих людей і зайвої роботи «перекладання папірців». І поки нижні ланки працюють за мінімалку, не задаючи питань, купу схем з виводу грошей в кублах повище крутиться. Рівня начальників жеку, завкафедри, головлікарів, тощо тощо. І мотивації щось створювати міняти чи піднімати – не буде ні разу, адже ж люди і за копійки готові. Відкрию страшну таємницю – мінімалка обмежує нижню межу зарплати, верхню встановлює роботодавець (...).

Тетяна Куденко *Залишайтеся із вашою думкою. я вважаю інакше. кожна праця, а вона мало чим відрізняється в державних садочках від приватних, скажімо, має бути оплачувана так, щоб людина могла не просто вижити, а жити гідно (...)* (Facebook, 13.09.2019).

Мовець послідовно аргументує висловлену тезу, наводячи емоційні докази та висловлюючи неповагу до співрозмовника, наголошуючи на його необізнаності й некомпетентності щодо обговорюваного питання. Адресат намагається уникнути конфлікту і, не погоджуючись з мовцем, ввічливо відстоює свою позицію. Саме такий тип конфлікту переважно характерний для аргументативного мовлення в соцмережах.

Висновки і перспективи дослідження. В аргументативному дискурсі в соцмережах виокремлено конфліктну та кооперативну взаємодію. Для кооперативної мовленнєвої поведінки характерна настанова на співпрацю, співробітництво з адресатом, що в соціальних мережах часто експліковано за допомогою відповідних звернень, діалогічності, апеляції до співрозмовників тощо. Метою кооперації є прагнення переконати співрозмовника і змінити його думку, а метою конфліктних – заперечення чужої думки і переконання в її хибності. У конфліктній взаємодії йдеться про вербальну агресію, скеровану на опонента та відсутність конструктивної взаємодії.

Література

1. Білоконенко, Л. А. (2015). *Українськомовний міжособистісний конфлікт*. Інтерсервіс.
2. Войцехівська, Н. К. (2018). *Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
3. Грайс, Г. П. (1985). Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая прагматика*. 16, 217–237. Прогресс.
4. Корольова, А. В. (2008). Стратегії і тактики комунікативної поведінки учасників спілкування в ситуації конфлікту. *Studia-Linguistica*, 1, 48–53.
5. Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*: підручник. Довкілля-К.

References

1. Bilokonenko, L. A. (2015). Ukrainian-language interpersonal conflict. [Ukrainskomovnyi mizhosobystisnyi konflikt]. Interservis.
2. Voytsekhivs'ka, N. K. (2018). Conflict discourse: structural-semantic and communicative-pragmatic aspects [Konfliktnyi dyskurs: strukturno-semantychni i komunikatyvno-prahmatychni aspekty]. Vydavnychyy dim Dmytra Buraho.
3. Grice, G. P. (1985). Logic and speech communication. [Logika i rechevoe obshchenie]. *New in foreign linguistics: Linguistic pragmatics*, 16, 217–237.
4. Korolova, A. V. (2008). Strategies and tactics of communicative behavior of communication participants in a conflict situation [Stratehii i taktyky komunikatyvnoi povedinky uchasnykiv spilkuvannia v sytuatsii konfliktu]. *Studia-Linguistica*, 1, 48–53.
5. Selivanova, O. O. (2008). Modern linguistics: directions and problems. [Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy]. Dovkillya-K.

Neryan S. O.

CONFLICT AND COOPERATION IN ARGUMENTATIVE NETWORK DISCOURSE

The article is devoted to the characteristics of conflict and cooperative types of communicative interaction in the Ukrainian discourse of social networks. The analysis is based on posts and comments from Ukrainian-speaking users of the social network Facebook. The main maxims of communication according to the concept of G. Grice are characterized and each maxim in network discourse is presented. The implementation of the requirements for cooperative communication in the speech behavior of users of the Ukrainian-speaking segment of network discourse is traced. The communicative conflict is analyzed on the basis of posts and comments on social networks, its essential features and specifics of deployment are determined.

Key words: *communicative interaction, conflict, cooperation, network discourse, social network.*